

ДЕТІНІЗАЦІЯ ОПЛАТИ ПРАЦІ В УКРАЇНІ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

*Торжесвський М.В., аспірант,
Інститут підготовки кадрів Державної служби зайнятості України,
м. Київ, Україна*

Загострення проблеми тінзації глобальних ринків та забезпечення стійкості національних фінансових систем зумовили актуальність її періодичного розгляду на сесіях Парламентської асамблеї Ради Європи. Основними проблемами тінзації економічних відносин визначено тінвову зайнятість та тінвацію фінансових потоків. Для України, де рівень тінвової економіки становить 47% [1], а кожний третій працює у неформальному секторі, вирішення проблеми детінвації економіки та ринку праці є надзвичайно актуальним.

Традиційно причиною тінвації зайнятості населення вважають надмірний податковий тягар на фонд оплати праці. Проте ця думка не повною мірою відтворює причини порушень законодавства суб'єктами трудових відносин. Так, в Україні податкове навантаження на фонд оплати праці дійсно є високим - 57% (у середньому). Разом з тим, у Франції воно найбільше серед країн ЄС - 65,8%, в Австрії - 55,5%, у Швеції - 54,6%. Водночас масштаби тінвової економіки там становлять 10–15%. Отже, надмірне оподаткування не є основною причиною тінвації економіки і зниження податкових ставок не обов'язково зменшить тінв. Наприклад, у Греції при податковому навантаженні у 47% рівень тінвації більший, аніж у середньому по Європі, і дорівнює 25% [2].

Досвід розвинених країн світу вказує на те, що розмір страхових внесків, які сплачує роботодавець, є меншим, аніж внесок працюючого. Разом з тим, перерозподіл розмірів соціальних внесків на користь найманих працівників не матиме особливого значення, оскільки для працівника важливою є сума «чистої» зарплати, а для роботодавця – фактична вартість трудових ресурсів.

Позитивного ефекту від перерозподілу внесків між роботодавцем та працівником може бути досягнуто, якщо при цьому збільшиться номінальна заробітна плата працівників, які її легально отримують. Це сприятиме підвищенню конкурентоспроможності на ринку праці роботодавців, які сплачують легальну зарплату, а ті, хто використовують «тінвові» схеми оплати праці, будуть змушені підвищувати або легалізувати заробітну плату.

Актуальним для економіки України є перегляд податкового законодавства та нормативної бази у сфері оплати праці. Податки в Україні: на прибуток підприємств (ППП), з доходів фізичних осіб (ПДФО), на додану вартість (ПДВ) є співставними з аналогічними податками в інших країнах світу. Проте, розмір єдиного внеску на

загальнообов'язкове державне соціальне страхування в Україні (ЄСВ) перевищує аналогічний середній показник у світі (19,8%) майже у 2 рази [2].

Загальне навантаження по сплаті ЄСВ на фонд оплати праці в Україні у середньому складає 41,5%, з яких 3,6% сплачує найманий робітник, а, приблизно 37% – роботодавець. Крім того, із зарплат працівників стягується 15% прибуткового податку та 1,5% військового збору. Таким чином, загальне навантаження на фонд оплати праці складає у середньому 57,1%.

Далеко не всі роботодавці готові нести такі витрати, а тому активно вдаються до приховування заробітків працівників. Основних схем – три (див. рис.). Перші дві схеми повністю відповідають діючому законодавству і полягають у переведенні співробітників у статус фізичних осіб – підприємців або на виконання робіт (надання послуг) за цивільно-правовими договорами. Третя схема неможлива без порушення законодавства і полягає у виплаті частини зарплати офіційно, тоді як основні заробітки виплачуються нелегально.

У разі, якщо середня заробітна плата працівника дорівнює 3000 грн., то:

- підприємство, яке працює у законодавчому полі, сплачує з неї податкове навантаження у сумі 1713 грн.;
- фізична особа – підприємець (не платник ПДВ): 1161 грн.;
- фізична особа, яка працює за цивільно-правовим договором: 1614 грн.;
- підприємство, яке частково сплачує зарплату «у конвертах», а оподатковує лише рівень мінімальної заробітної плати: 787 грн.

Рис. Схеми мінімізації податкового навантаження на фонд оплати праці

Отже, «найвигіднішим» засобом мінімізації податкового навантаження на фонд оплати праці є використання незаконної схеми - із заробітної плати найманого працівника у 3 тис. грн. роботодавець економить майже 1 тис. грн. – 54,1% від суми податків та внесків, сплачених з офіційної зарплати.

У разі переведення найманих працівників у статус фізичних осіб – підприємців підприємство заощаджує майже третину розміру оподаткування фонду оплати праці. Переведення найманих працівників на роботу за договорами цивільно-правового характеру зменшує навантаження на оплату праці незначно – на 5,8%. Така схема часто використовується роботодавцями з інших мотивів, пов'язаних із застосуванням законодавства про працю.

У 2010 році Міністерством фінансів України та Державною податковою адміністрацією України було ініційоване питання запровадження індикативної заробітної плати (ІЗП) та розроблений проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо впорядкування оплати праці)», спрямований на вирішення проблеми легалізації заробітної плати та, збільшення надходжень до фондів державного соціального страхування і місцевих бюджетів. У свій час він не був прийнятий Верховною Радою України, проте, у 2015 році за ініціативою Пенсійного фонду до нього повернулися [3].

Проектом Закону передбачалося запровадити середню ІЗП у позабюджетній сфері для обчислення ЄСВ та ПДФО. Вона не впливала на розмір зарплати працівників, а лише встановлювала рівень, нижче якого не може бути розмір об'єкту оподаткування. Середня ІЗП не повинна була бути меншою за встановлену мінімальну заробітну плату, збільшену на відповідний коефіцієнт для окремих категорій працівників: для керівників підприємств він дорівнює – 5; для головних бухгалтерів – 3; для решти працівників – 2.

Запровадження ІЗП, безумовно, впливає на підприємства, які використовують «тіньові» схеми оплати праці. Однак, ця система посилює без того значний податковий тиск на малий бізнес. В умовах притаманної економіці України низької прибутковості підприємств, стягнення ЄСВ в обсягах, прив'язаних до індикативної, а не до реальної зарплати, яку підприємство спроможне сплачувати, створюватиме додаткові труднощі.

Так, з мінімальної заробітної плати прибиральниці 1378 грн., роботодавець зобов'язаний перерахувати ЄСВ, ПДФО та військовий збір у 2 рази більше, ніж за діючим законодавством. Загальне відрахування складе 1573,67 грн, що на 14% перевищує фактичний розмір зарплати прибиральниці.

Існують ризики, що запровадження ІЗП не вирішить проблеми підвищення легальних зарплат і виведення їх з тіні. Підприємці намагатимуться ухилитися від вимог закону, зокрема, вказуючи у звітності погодинну оплату праці або зайнятість працівників протягом неповного робочого дня, а фіскальне навантаження не буде залежати від реального стану економіки.

У ході реформування податкової системи та державного соціального страхування мають бути змінені підходи до встановлення рівня мінімальних гарантій

в оплаті праці. Цього можна досягти завдяки: окремому визначенню розмірів мінімальної заробітної плати у бюджетній та позабюджетній сферах; запровадженню диференційованої системи встановлення розміру мінімальної заробітної плати у позабюджетній сфері за групами професій та «ціни професії» у регіональному розрізі; оптимізації податкового навантаження на фонд оплати праці, у тому числі шляхом зміни бази для оподаткування.

Це, у свою чергу, дасть змогу:

- здійснити суттєвий крок у напрямку легалізації зайнятості та оплати праці у позабюджетній сфері;

- збільшити надходження до місцевих бюджетів та страхових фондів;

- підвищити рівень офіційних доходів найманих працівників;

- змінити уявлення суспільства про статус професій, які є потрібними для економіки та користуються попитом на ринку праці з подальшою переорієнтацією системи освіти на підготовку відповідних кадрів;

- переглянути у середньостроковій перспективі ставки ЄСВ та ПДФО у бік зменшення до середньоєвропейських.

На нашу думку, перегляд ставок ЄСВ та ПДФО можливий у разі припинення стагнації економіки та забезпечення її сталого розвитку. Проект податкової реформи, який дискутується останнім часом, передбачає зменшення ставки єдиного внеску до 20% та об'єднання у 2018 році ЄСВ та ПДФО [4], що є занадто ризикованим та не дає підстав для радикальної детінізації економіки. Запровадження цієї та інших новацій у 2016 році може призвести до поглиблення дефіциту бюджету та спричинить згортання окремих кредитних програм Міжнародного Валютного Фонду. Подібні міри, на наш погляд, можна застосовувати при наявності з боку закордонного та вітчизняного бізнесу гарантій збільшення інвестицій в економіку України.

Список літератури:

1. Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/>.

2. Тіньова економіка в Україні: масштаби та напрями подолання: аналіт. доп. / Т.А. Тищук, Ю.М. Харазішвілі, О.В. Іванов; за заг. ред. Я.А. Жаліла. – К.: НІСД, 2011. – 96 с.

3. Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо впорядкування оплати праці)». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.chp.com.ua/>.

4. Податкова реформа: проект Міністерства фінансів України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.iaf.kiev.ua/>